

Klasse, kropp og kultur

Fysisk aktivitet og symbolske grenser i overklassen

Class, body and culture: physical activity and symbolic boundaries in the upper class

Lisa M. B. Sølvberg

Vitenskapelig assistent, Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen

lisa.solvberg@uib.no

Vegard Jarness

Postdoktor, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

vegard.jarness@uib.no

SAMMENDRAG

Denne artikkelen belyser hvordan kulturelle klasseskiller kommer til uttrykk i vårt mest intime og tilsynelatende mest individuelle – kroppen, og hvordan vi bruker den. Analysen er basert på ti kvalitative intervjuer med mannlige representanter fra to klassefraksjoner – den kulturelle og den økonomiske overklassen. Resultatene viser klare forskjeller mellom fraksjonene: selvidentiteten knyttet til de fysiske aktivitetene varierer, og informantene fortolker, vurderer og klassifiserer andres fysiske aktiviteter og kroppsbruk på forskjellige måter. Videre demonstrerer vi hvordan visse fysiske aktiviteter, kroppslige kvaliteter og helsetilstander kan resultere i både fordeler og ulemper i jobbintervjusituasjoner. Således viser vi hvordan ulike måter å bevege kroppen på kan ha bytteverdier av ulik valør på arbeidsmarkedet. Artikkelen illustrerer også viktigheten av å undersøke kulturelle manifestasjoner av den horisontale kapitalsammensetningsdimensjonen i Pierre Bourdieus klassemodell – altså interne motsetninger i overklassen mellom de som besitter mest kulturell kapital og de som besitter mest økonomisk kapital. I så måte utfordrer vi kritikere av Bourdieus klasseanalyse, som ofte har neglisjert denne dimensjonen. Videre illustreres nytten av Michèle Lamonts metodologi for å kartlegge symbolske grenser, samtidig som vi fremmer flere forslag for å raffinere bruken av dette rammeverket på norske forhold.

Nøkkelord

Bourdieu, egalitarisme, kulturell kapital, Lamont, sosialt rom, status, sport

ABSTRACT

This article sheds light on how cultural class divisions are expressed in our most intimate and apparently most individual ways—through the body and how we put it to use. The analysis is based on ten qualitative interviews with male interlocutors from two social class fractions—the cultural and the economic upper class. There are clear differences between the fractions: self-identities linked to physical activities vary, and the ways in which the interlocutors interpret, evaluate and classify others' ways of using the body are clearly different. Further, we demonstrate how certain physical activities, bodily characteristics and health conditions can imply both advantages and disadvantages in job interviews. Thus, we show how different ways of using the body have differential exchange values in the labour market. The article also illustrates the importance of scrutinising cultural manifestations of the capital-composition dimension of Pierre Bourdieu's model of social class—i.e. internal divisions within the upper class, between those endowed with a preponderance of cultural capital and those with a preponderance of economic capital. In this way, we challenge critics of Bourdieusian class analysis, who typically neglect this crucial dimension. Further, we demonstrate the fruitfulness of Michèle Lamont's methodology for mapping symbolic boundaries, while at the same time suggesting how this framework can be put to use in research on Norwegian society in more refined ways.

Keywords

Bourdieu, egalitarianism, cultural capital, Lamont, social space, status, sports

INNLEDNING

Sammenhengen mellom sosial klasse og fysisk aktivitet er veldokumentert, i Norge så vel som i andre land. Folk i de øvre sjiktene i klassestrukturen er mer aktive enn folk i de lavere sjiktene (Breivik & Rafoss 2017; Strandbu, Gulløy, Andersen, Seippel & Dalen 2017). De øvre klassene skiller seg også ut når det gjelder aktivitetstyper, og de er overrepresentert i utholdenhetsaktiviteter som skiidrett, jogging og sykling (Vaage 2015). Videre viser flere studier at klasse er den desidert sterkeste forklaringsfaktoren for helse og dødelighet (Cockerham 2007; Elstad 2016). Klasseforskjeller i kroppslig størrelse er også slående: BMI synker jo høyere en beveger seg opp i klassestrukturen (Vandebroeck 2017).

Men er det også slik at forskjeller knyttet til kropp, fysisk aktivitet og helse er med på å danne og opprettholde sosiale og symbolske skillelinjer mellom klasser? Å kartlegge slike statistiske sammenhenger hjelper oss et stykke på veien: det er grunn til å tro at de økonomiske, kulturelle og sosiale ressursene som de øvre samfunnslagene nyter godt av, muliggjør og fasiliterer en aktiv og helsemessig gunstig livsstil, mens den relative mangelen på slike ressurser på mange måter setter begrensninger for og vanskeliggjør det samme. Slike studier etterlater likevel et sosiologisk tomrom med tanke på hvordan folk selv forstår og gir mening til livsstilene de praktiserer, og ikke minst hvordan de forstår og vurderer *andres* livsstiler. Det er nettopp slike subjektive aspekter ved sosial ulikhet nyere klasseforskning har vært opptatt av å kartlegge. I det som omtales som kulturell klasseanalyse (Reay 2011; Savage 2003), er ikke ulike klassekulturer og livsstilsforskjeller ansett som biprodukter av mer grunnleggende klassestrukturer; de kulturelle aspektene ved klasse blir snarere betraktet som tett sammenvevde med de sosioøkonomiske aspektene.

Vår analyse tar utgangspunkt i og utforsker en sentral tematikk i den kulturelle klasseanalysen: hvordan subjektive forståelser av livsstilsforskjeller bidrar til å produsere, reprodusere og legitimere sosial ulikhet. Der den kulturelle klasseanalysen nesten utelukkende har vært opptatt av de estetisk-intellektuelle aspektene ved livsstil (slik som musikk-, litteratur- og kunstpreferanser), fokuserer vi på et understudert aspekt: det kroppslige, slik det kommer til uttrykk i sport og fysisk aktivitet. I denne eksplorerende studien fokuserer vi på menn i overklassen, definert som den grupperingen i samfunnet som besitter mest økonomiske og/eller kulturelle ressurser (Bourdieu 1984; M. N. Hansen, Andersen, Flemmen & Ljunggren 2014).

Vi baserer oss på ti kvalitative dybdeintervjuer med fysisk aktive menn fra to undergrupperinger av overklassen: den kulturelle fraksjonen (som besitter store mengder ressurser, primært av den kulturelle typen, slik som høye utdanningsgrader) og den økonomiske fraksjonen (som besitter store mengder ressurser, primært av den økonomiske typen, slik som høy formue og lønnsinntekter). I kraft av deres sosiale posisjoner besitter informantene betydelig makt i sine respektive felt, og påvirker andres liv på mange måter. På sine arbeidsplasser gir de råd, vurderer, avgjør, ansetter, forfremmer og avskjediger. Det er derfor viktig å studere hvordan slike menn forstår seg selv og andre, og hvordan de definerer det som skaper anerkjennelse og det som vekker aversjon. Tidligere studier har videre vist at fysisk aktivitet og sportsinteresser står sentralt i livet til ressurssterke menn, både privat og i jobbsammenheng (Erickson 1996; Kay & Laberge 2002). Vi følger opp disse studiene ved å undersøke om og hvordan dette også impliserer sosiale inklusjons- og eksklusjonsprosesser.

Vi fokuserer på følgende problemstillinger: (1) Hvordan forstår og begrepsfester informantene fra de to overklassefraksjonene fysisk aktivitet? Er det forskjeller mellom dem når det gjelder hvilke treningsformer og aktiviteter som foretrekkes eller som det tas avstand fra? (2) Kommer negative vurderinger av andres fysiske aktivitet, eller mangel på slik, til uttrykk i intervjuene, og i så fall på hvilken måte? (3) Kan det som forstås som «rett» fysisk aktivitet gi sosiale fordeler, og i så fall på hvilken måte?

Et primært fokus i analysen er med andre ord å sammenlikne hvordan informantene fra de to overklassefraksjonene forstår seg selv og andre mennesker når det gjelder fysisk aktivitet, kropp og helse. Vi undersøker spesielt hvordan opplevde forskjeller diskursivt gir seg utslag gjennom symbolske grensedragninger – kategoriseringer, vurderinger og dommer individer iverksetter for å skille mellom «oss» og «dem», eller «verdige» og «mindre verdige» mennesker (Lamont & Molnar 2002). Ved å fokusere på hvordan informantene tillegger fysisk aktivitet, sportsbragder og helse betydning i jobbintervjusituasjoner, undersøker vi også hvilke sosiale fordeler en fysisk aktiv livsstil kan gi.

Artikkelen er delt i fire: Vi diskuterer først den kulturelle klasseanalysen og påpeker ulike forbedringspotensialer i denne forskningstradisjonen. Deretter redegjør vi for studiens metodiske tilnærming. I den empiriske hoveddelen utforskes det hvordan informantene tillegger mening til fysisk aktivitet og hvordan de trekker symbolske grenser. Avslutningsvis diskuterer vi implikasjonene av studien i lys av tidligere forskning og teoretisering om kulturelle klasseskiller.

KULTURELL KLASSEANALYSE

Den klassiske klasseanalysen var tuftet på å kartlegge om og hvordan grupper av individer i liknende posisjoner i klassestrukturen også utgjør realiserte kollektive enheter som er seg bevisst sine økonomiske og sosiale interesser. Empiriske analyser var som regel rettet inn mot arbeiderklassen, og man var særlig opptatt av deres «klassebevissthet» og politiske orienteringer. Delvis som en reaksjon på at empiriske resultater viste en stadig svakere klasse-selvidentifisering blant folk, i tillegg til en stadig løsere sammenheng mellom klasseposisjon og stemmegivning, har klasseanalysen tatt en «kulturell vending» i løpet av de siste tiårene (for en utdypning om dette paradigmeskiftet, se Savage 2003).

I det som omtales som «kulturell klasseanalyse», er fokuset flyttet fra spørsmålet om hvorvidt folk forstår seg selv og sin situasjon i klassetermer og over på spørsmålet om hvorvidt subjektive erfaringer, selvforståelser, livsstil og livsanskuelser er *klassede*, eller *klassebetingede*, til tross for fraværet av eksplisitte klasseidentiteter og politisk mobilisering under klassefaner. Denne kulturelle vendingen i klasseanalysen blir også ansett som en «Bourdieuisk vending» (Reay 2011), i og med at selve omdreiningspunktet for forskningen er Pierre Bourdieus (1984) teser om klasse, kultur og livsstil. Med sitt fokus på dagliglivet og kulturelle aspekter ved sosial ulikhet mer generelt, skiller den kulturelle klasseanalysen seg også fra den mer «økonomistiske» klasseanalysen – representert ved for eksempel Goldthorpe & Marshall (1992) og Wright (1997) – som har rendyrket analyser av de økonomisk-materielle aspektene ved klasserelasjoner, knyttet til tematikker som arbeidsmarked, sosial mobilitet og autoritetsrelasjoner på arbeidsplassen.

Ifølge Bourdieus mangefasetterte modell er det en klar sammenheng, eller homologi, mellom et samfunns klassestruktur og de relasjonelt strukturerte livsstilsforskjellene som kommer til uttrykk gjennom for eksempel musikksmak, klesstil, ferievaner, ernæring, fysiske aktiviteter, politiske holdninger og moralske overbevisninger. Klassestrukturen, som av Bourdieu omtales som det sosiale rommet, har to grunnleggende dimensjoner: *kapitalvolum*, der klassene er differensiert etter individenes totale mengde av kapital, og *kapitalsammensetning*, der hver enkelt klasse er internt differensiert etter hva slags kapitaltype individene primært besitter. Uttrykt i weberske termer hevder Bourdieu (1989:20) at klasser framtrer som stands-liknende grupperinger i dagliglivet, siden strukturene i det sosiale rommet korresponderer systematisk med strukturene i rommet av livsstiler.

I møte med nyere empirisk forskning har imidlertid Bourdieus klassemodell vist seg å være kontroversiell, internasjonalt (se f.eks. Chan & Goldthorpe 2010) så vel som i Norge (se f.eks. Skarpenes 2007). Et viktig poeng som få bestrider, er at det norske samfunnet i dag overordnet sett er preget av relativt lav sosial ulikhet sammenliknet med andre land, og i særdeleshet Bourdieus Frankrike på 1960- og 70-tallet. Historisk sett har Norge vært karakterisert av et fravær både av adelskap og et sterkt industriborgerskap (Sejersted 1993). Nyere tall viser at Norge fortsatt er et relativt egalitært samfunn, preget av mindre sosio-økonomiske forskjeller enn mange andre vestlige land (OECD 2015). Nordmenn anser også landet sitt som langt mer likhetspreget enn de gjør i andre land, til og med sammenliknet med våre sosialdemokratiske naboer i Sverige og Danmark (Hjellbrekke, Jarness & Korsnes 2015). Andre viktige momenter er velferdsstatens rolle i utjevninger av sosio-økonomiske forskjeller, herunder skole- og utdanningssystemet (M. Mangset 2009) og en demokratisk orientert kulturpolitikk (P. Mangset & Hylland 2017). Den norske sosiale

omgangsformen er også blitt karakterisert som preget av et «begjær etter likhet»: i det norske samfunnet står ikke bare idealer om likhet i *muligheter* sentralt, men også idealer om likhet i *utfall* (Gullestad 1992).

Slik sett utgjør undersøkelser av klassede livsstilsforskjeller i Norge et interessant empirisk case: i og med alle disse egalitære sosioøkonomiske og kulturelle trekkene ved det norske samfunnet, skulle en forvente at også klassestruktureringen av livsstilsforskjeller, og de ulikhetsskapende prosessene som er assosiert med disse forskjellene, arter seg annerledes enn Bourdieus modell tilsier. Eller formulert på en annen måte: om modellen skulle vise seg å ha relevans også i et såpass likhetspreget samfunn, må dette kunne sies å gi betydelig støtte til modellen.

Flere kvantitative og kvalitative undersøkelser av livsstilsforskjeller indikerer at homologimodellen har relevans også her til lands (Flemmen, Jarness & Rosenlund 2017; Gripsrud, Hovden & Moe 2011; Jarness 2013; Rosenlund 2009). Den sosiale fordelingen av kulturbruk og estetiske orienteringer arter seg slik Bourdieus modell av det sosiale rommet tilsier: tydelige forskjeller kommer til syne både langs den primære kapitalvolumsdimensjonen (lave versus høye kapitalvolum) og den sekundære kapitalsammensetningsdimensjonen (kulturell versus økonomisk kapital).

Det er imidlertid flere aspekter ved denne forskningen som kan problematiseres og utforskes videre. Fire ting er spesielt relevante for vår analyse. For det første: både internasjonale og norske studier har jevnt over konsentrert seg om undersøkelser av et påfallende snevert utvalg av aspekter ved livsstil. Empiriske studier har i all vesentlighet dreid seg om kultur i en snever forstand, for eksempel preferanser for musikk, litteratur, billedkunst og teater. Dette er bemerkelsesverdig, siden Bourdieus studier – som danner mye av utgangspunktet for debattene i fagfeltet – omhandler livsstil i en langt bredere forstand enn bare estetisk-intellektuelle preferanser. I vår studie konsentrerer vi oss om kropp, sport og fysisk aktivitet, et aspekt ved livsstil som er framtrедende i Bourdieus analyser (se spesielt 1984:169–225), men som glimrer med sitt fravær i den norske debatten om gyldigheten av hans modell (for et unntak, se Flemmen, Jarness & Rosenlund 2017).

For det andre er fokuset på det sekundære, men like fullt viktige differensieringsprinsippet i Bourdieus modell – kapitalsammensetningsdimensjonen – i liten grad belyst i nyere forskning på klasse, kultur og livsstil. Spesielt blant dem som bedyrer at Bourdieus modell er utdatert, eller at den ikke har gyldighet utenfor Frankrike, er det påfallende hvordan denne dimensjonen neglisjeres i forsøk på å tilbakevise dens gyldighet. De kanskje argeste kritikerne internasjonalt, Chan og Goldthorpe, har gjort en rekke studier der de mener å kunne falsifisere modellen. Men det eneste stedet der de i det hele tatt nevner kapitalsammensetningsdimensjonen, er den gjemt bort i en fotnote (Chan & Goldthorpe 2010:4, n. 10). I Skarpenes' (2007) mye omdiskuterte analyse av den norske middelklassens selvforståelse og grensedragningspraksis – som er innrammet som en tilbakevisning av at Bourdieus perspektiver har relevans i Norge – er ikke dette aspektet ved modellen engang nevnt. I vårt metodiske opplegg står kapitalsammensetning sentralt: utvalgsstrategiene, spørsmålsformuleringene i intervjuene og analysestrategiene i analysen muliggjør en undersøkelse av slike *intra*-klasse motsetninger.

For det tredje har både Bourdieu og hans etterfølgere vært kritisert for å anlegge et i overkant «kynisk» syn på hvordan og hvorfor folk gjør som de gjør i dagliglivet sitt. Som

Sayer (2005) har påpekt, kan ulike goder og objekter brukes og evalueres ulikt. Han skiller således mellom to typer verdier. «Bytteverdi» viser til at produkter eller andre goder verdsettes som følge av at de kan byttes inn i noe annet, som for eksempel symbolske goder i form av anerkjennelse og status. «Bruksverdi» viser til at produkter eller andre goder er nyttige og verdsatte i seg selv: de har en egenverdi for oss. Et objekts bruksverdi estimeres altså kvalitativt og subjektivt, ofte etter standarder som ikke er direkte sammenliknbare på et intersubjektivt nivå. Ifølge Sayer kan en rekke goder verdsettes på begge nivåer. Sayer (2005:107–108) kritiserer Bourdieu for gjennom kapitalbegrepet å ha et for stort fokus på bytteverdi og for å neglisjere bruksverdien. Selv om Bourdieu var gjennomgående nøye med å framheve at distinksjonsspillet i dagliglivet ikke nødvendigvis er drevet av subjektive motiver om å opptre «prangende» eller oppnå sosiale fordeler (se f.eks. Bourdieu 1984: 485), stemmer det etter vårt skjønn at bruksverdien ofte neglisjeres i den kulturelle klasseanalysen, både hos Bourdieu og hans etterfølgere. I vår analyse vektlegger vi begge former for verdier.

Sist, men ikke minst: en klasset fordeling av livsstiler indikerer i seg selv verken ekskluderende gruppedannelser eller at de øvre sjiktene i klassestrukturen drar fordeler av sine livsstilstilbøyeligheter. I sin innflytelsesrike forskning og teoretisering har Lamont (1992; se også Lamont & Molnar 2002) kritisert Bourdieu og hans likesinnede for å anta at klassede livsstilsforskjeller automatisk innebærer hierarkiserende og ekskluderende sosiale prosesser. For å undersøke slike prosesser mer direkte, har hun selv forfektet studier av det hun kaller symbolske grenser: de diskursive kategoriseringene og vurderingene folk gjør av andre menneskers handlinger, holdninger og væremåter. Selv om Lamont følger Bourdieu i å anse ulike aspekter ved livsstil som tett sammenbundet med klasserelasjoner, er hennes metodologiske rammeverk for å undersøke denne sammenhengen annerledes. Der Bourdieu er primært opptatt av å kartlegge det overordnede «systemet av relasjoner» mellom de ulike bestanddelene som utgjør livsstilsforskjeller, er Lamont til sammenlikning mer opptatt av hvordan individer subjektivt oppfatter og begrepsfester slike forskjeller. Hun har også gått dypere inn i de moralske aspektene ved livsstil, som hun hevder er en «blind spot» i Bourdieus analyser (Lamont 1992:184).

I de senere årene har flere studier undersøkt hvordan slike subjektivt konstruerte symbolske grenser kommer til uttrykk i de øvre sjiktene i den norske klassestrukturen. Resultatene av denne forskningen er imidlertid noe sprikende. Enkelte studier finner at folk i høyere klasseposisjoner i liten grad feller dommer over andre folks estetiske smak og kulturbruk, noe som settes i sammenheng med de dypt rotfestede likhetsidealene i det norske samfunnet (Skarpenes 2007; Skarpenes & Sakslind 2010). I så måte hevdes det at det råder en anti-hierarkisk moral som opphøyer kvaliteter som godhet og omtanke for andre, og en korresponderende nedvurdering av alt som lukter av snobberi og selvhevdelse. Dette tolkes som mekanismer som demper ulikhetsskapende prosesser knyttet til smaksforskjeller. Disse studiene har imidlertid blitt kritisert for teoretiske og metodiske svakheter (for kritikk og diskusjoner, se Andersen & Mangset 2012; Jarness 2013; Jonvik 2017; Skogen, Stefansen, Krange & Strandbu 2008; for motsvar, se Skarpenes & Sakslind 2008).

Ved bruk av andre forskningsdesign viser andre studier at selv om individer i høyere klasseposisjoner har internalisert sterke egalitære idealer, er de like fullt rede til å felle klare dommer over andres smak og livsførsel (M. Hansen 2012; Jarness 2017; Jarness & Fried-

man 2017; Jonvik, 2015). Vel å merke finner disse studiene i likhet med Skarpenes og Saks-lind at det blir ansett som moralsk problematisk å uttrykke aversjonene sine eksplisitt overfor andre i sosiale møter. Men disse studiene finner også at smaksdommer likevel har innvirkning på hvordan folk i høyere klasseposisjoner vurderer andre mennesker, og hvor de ferdes sosialt og geografisk. Videre har Ljunggren (2017) vist at til tross for at grupperinger som besitter store mengder kulturell kapital skjuler hierarkier og nedtoner enkelte sider av seg selv i sosiale møter på tvers av klassegrenser, har de langt fra noen skrupler med å betegne seg selv som en «kulturelite» som besitter kunnskap og estetisk kompetanse som andre mangler.

I tråd med tidligere arbeider (Jarness 2013, 2017; Jarness & Friedman 2017), forsøker vi i denne analysen å kombinere innsikter både fra den Bourdieu-inspirerte og den Lamont-inspirerte skolen i forskning på klasse og livsstil, samtidig som vi tar inn over oss kritikker som er reist mot dem begge. Vi tar utgangspunkt i Bourdieus modell av det sosiale rommet, som flere studier har vist fanger opp den norske klassestrukturen på en god måte (se f.eks. Flemmen, Jarness & Rosenlund 2017; Rosenlund 2009). Vi følger imidlertid den Lamont-ske kritikken av Bourdieu ved å fokusere på subjektive konstruksjoner av symbolske grenser. Likeledes viderefører vi vår tidligere kritikk av Lamont og hennes norske arvtakere. Spesielt relevant her er å anlegge et metodisk og analytisk rammeverk som kan fange opp spenningen mellom moralske likhetsverdier og dømmende holdninger, og ikke bare fokusere på det førstnevnte, slik Skarpenes' (2007) studie har blitt kritisert for. Videre benytter vi oss ikke av Lamonts analysestrategi for å kartlegge den «relative framtreddenheten» av ulike typer grenser. Denne analysestrategien har flere uheldige slagsider, slik som antakelsen om at en sterk hyppighet av visse typer grenser ytret i kvalitative intervjuer (for eksempel moralske), og en svakere hyppighet av andre typer grenser (for eksempel kulturelle), innebærer at de relativt sett mindre hyppig uttalte grensene har tilsvarende liten betydning for informantene.

DATA OG METODE

Dataene i denne analysen er hentet fra masterprosjektet *Den klassede kroppen: Smak og avsmak i den norske overklassen* (Sølvberg 2017) og bygger på ti kvalitative dybdeintervjuer med menn fra den norske overklassen. Det kvalitative intervjuet har vært den foretrukne metoden for å undersøke hvordan symbolske grenser diskursivt kommer til uttrykk. Lamont (1992:15) har framhevet det kvalitative intervjuet som et godt redskap for dette formålet, siden sosial ekskludering og ytring av dømmende holdninger sjelden skjer åpenlyst i dagliglivet, og at det derfor er vanskelig dokumenterbart gjennom observasjonsmetoder.

Vi har foretatt et strategisk utvalg basert på det norske classeskjemaet ORDC (M. N. Hansen, Andersen, Flemmen & Ljunggren 2014), som er utledet av Bourdieus definisjon av klasser som grupperinger med liknende kapitalprofiler. I tråd med Bourdieus klassemodell skiller ORDC-skjemaet klasser og klassefraksjoner langs to dimensjoner. Den første, hierarkiske dimensjonen skiller mellom høye og lave kapitalvolum, altså mellom de øvre og lavere sjiktene i klassestrukturen. Klasseposisjon reflekterer således total beholdning av både kulturell og økonomisk kapital. Skjemaet skiller ut fire hierarkisk inndelte

hovedklasser. Den andre, horisontale dimensjonen skiller mellom ulike figurasjoner av kapitalsammensetning. Videre deles overklassen og middelklassene inn i tre fraksjoner: en kulturell fraksjon (som er befolket av de som primært har kulturell kapital i sin kapitalprofil), en økonomisk fraksjon (primært økonomisk kapital) og en balansert fraksjon (like volum av kulturell og økonomisk kapital).

Informantene er hentet fra overklassen, altså de med mest samlet volum kapital i det norske samfunnet. For å sammenlikne mulige forskjeller langs den horisontale dimensjonen, altså mulige interne forskjeller og spenninger innad i overklassen, har vi rekruttert informanter fra hver av ytterkategoriene, betegnet som henholdsvis den kulturelle og den økonomiske overklassen. Utvalget består av ti informanter – fem fra hver av de to fraksjonene.

Vi har også lagt flere tilleggskriterier til grunn for utvalget for å begrense kompleksitet knyttet til antall variabler. Dette gjelder kjønn, yrkesaktivitet, alder, bosted og grad av fysisk aktivitet. Vi fokuserer utelukkende på menn. Menn er overrepresenterte i overklasseposisjoner (Flemmen, Toft, Andersen, Hansen & Ljunggren 2017) og har således oftere innflytelse som portvoktere (Lamont 1992:2). Kriteriene knyttet til yrkesaktivitet og alder (30 til 60 år) er satt for å rekruttere informanter som har erfaring i maktposisjoner og som samtidig er i en alder hvor de er spreke og fysisk utholdende. Det geografiske kriteriet (bosatt i Bergen kommune) har flere praktiske fordeler, samtidig som det lettere lar seg gjøre å sammenlikne de spesifikke eksemplene informantene viser til. Til slutt består utvalget av informanter som er i fysisk aktivitet av moderat til høy intensitet ukentlig. Her har vi basert oss på American College of Sports Medicine (ACSM) sitt kriterium for tilfredsstillende aktivitetsnivå for befolkningen, som innebærer enten fysisk aktivitet av moderat intensitet en halv time fem ganger i uken, eller mer intens fysisk aktivitet av minst 20 minutters varighet tre dager i uken eller mer (Haskell et al. 2007).¹

Mot det siste utvalgskriteriet kan det hevdes at vi så å si «sampler på både den avhengige og den uavhengige variabelen», altså aktivitetsnivå og klasse. Vårt fokus er imidlertid ikke på spørsmålet *om* overklassen er fysisk aktiv – det har en rekke tidligere studier slått fast at den er i langt større grad enn andre klasser. Vårt fokus er heller *hvordan* representanter fra den fysisk aktive delen av overklassen legger mening til fysisk aktivitet, kropp og helse. Til dette formålet er et slikt strategisk utvalg både hensiktsmessig og forsvarlig.

For å finne potensielle informanter, baserte vi oss på skattelister og Google-søk. ORDC-definisjonen på den økonomiske overklassen innebærer, i tillegg til visse yrkesposisjoner, at individene skal ha toppinntekter i næringslivet. Med skattelister for de 200 rikeste i Bergen kommune som utgangspunkt, ble denne gruppen snevret inn ved å undersøke på nettet om de oppfylte de andre utvalgskriteriene. Når det gjelder søk etter representanter fra kulturoverklassen, lot vi oss inspirere av Ljunggrens (2017) studie. Her baserer han seg på tre ulike yrkesgrupper som alle besitter høye volum av kulturell kapital, men som samtidig representerer ulike undergrupperinger innenfor det kulturelle feltet: humaniora-professorer, kulturledere eller redaktører, samt godt etablerte utøvende kunstnere. Potensielle informanter ble kontaktet via e-post og telefon.

1. En norsk studie fant at det var om lag 30 prosent av den norske befolkningen som fylte kriteriet i 2015. Klasseposisjon er en sentral variabel her: 20,5 prosent fra den laveste klassen og 36,3 prosent fra den høyeste klassen oppfyller ACSM-kriteriet, en differanse på nærmere 16 prosentpoeng (Breivik & Rafoss 2017:23).

Det endelige utvalget består av menn fra starten av 40-årene til slutten av 50-årene. Yrkestitlene inkluderer direktør, konsernsjef, advokat, utøvende kunstner, professor og leder i kultursektoren. Informantene fra den økonomiske overklassen har en årsinntekt på mellom 1,5 til 8 millioner kroner. De har en formue på mellom 2 og 154 millioner kroner. Informantene fra den kulturelle overklassen har en årsinntekt på mellom 700 000 og 900 000 kroner. De har en formue som varierer fra å være negativ til 9 millioner kroner. Samtlige av informantene har høyere utdanning. Informantene fra den økonomiske fraksjonen har utdanninger som i dag tilsvarende bachelor- eller mastergrad. Informantene fra den kulturelle fraksjonen har utdanninger som varierer fra bachelorgrad til doktorgrad.

Intervjuene ble gjennomført høsten 2016, enten hjemme hos eller på kontorene til informantene. Intervjuene varte i snitt rundt 90 minutter. Alle intervjuene ble opp med diktafon og senere transkribert i sin helhet. Gjennom intervjuene var det sentralt å kartlegge informantenes egen fysiske aktivitet og hvilke tanker de gjorde seg om denne, men også hvilke tanker og meninger de gjorde seg om dem som trener på andre måter, eller som ikke trener i det hele tatt. Av anonymitetshensyn er alle navn erstattet med pseudonymer. Av samme grunn er enkelte andre gjenkjennbare kjennetegn, slik som aktivitetstype, forandret.

KONSTRUKSJONER AV «OSS» OG «DEM»

Alle informantene i denne studien er i jevnlig fysisk aktivitet, og de trener gjennomsnittlig i overkant av fire dager i uken. De trekker gjennomgående fram helsemessige årsaker til at de selv holder seg i form. Informantene opplever treningen som noe som gir dem «en voldsom *boost*», mulighet til å oppnå «egne personlige mål», «større fysisk velbehag», «bedre psykisk helse» og «fine opplevelser». Med andre ord oppleves treningen som en personlig interesse og fungerer således som en form for selvrealisering og selvpleie.

Samtidig illustrerer datamaterialet hvordan treningen også har viktige *sosiale* aspekter. Informantene forstår trening som en identitetsmarkør som gir uttrykk for folks personlighet og fysiske, mentale og moralske egenskaper. Direktøren Erik, som er en ivrig løper og har deltatt i flere maratonløp, mener at folk som trener typisk er «folk som gjør en innsats for å få til noe. [...] Kanskje du er litt mer ambisiøs og målrettet hvis du driver med trening.» Her trekkes det en forbindelse mellom fysisk aktivitet og et mer overordnet karaktertrekk, altså hvilken *type person* man er. Informantene tillegger gjennomgående personer som trener flere positive egenskaper, også ut over de dokumenterte helsemessige effektene av å være i fysisk aktivitet. Eksempelvis kobler Stig, kulturleder og racketspiller, trening til «disiplin», og direktør og triatlonutøver Bjørnar mener de som trener deler hans «verdier». Professor og løper Kristian mener å se en forbindelse mellom folk som trener og det han kaller «*drive*»:

Det er vel rett og slett bare sånn at noen er mer energiske enn andre, og det viser seg både ved at de trener og at de har mer *drive* i jobben. Så jeg sier ikke noe om at det er en årsakssammenheng, [...] men jeg tenker mer at det bare er at de jeg opplever som effektive, energiske, initiativrike, godt humør, sprudlende, er oftere ... Altså, blant dem er det en større andel som trener enn blant de andre.

Det trekkes altså koblinger mellom aktivitetsnivå og personlige egenskaper, der egenskapene til de som trener har positive konnotasjoner. Informantene forstår trening som uttrykk for «hvilken type person en er» og som «overførbart til måloppnåelse». Dette impliserer at trening ikke utelukkende gjøres av «vane» eller for å oppnå «personlige mål», men at treningen også er innrammet i narrative informantene skaper om seg selv. Treningen er med andre ord en del av informantenes selvidentitet.

Videre er også trening og aktivitetsnivå viktige parametere for hvordan de vurderer andre mennesker, og hvordan de konstruerer symbolske skillelinjer mellom «oss» og «dem». Å være i fysisk aktivitet er i seg selv et framtrædende vurderingskriterium i datamaterialet. I sine beskrivelser av andre mennesker som er fysisk aktive, framhever informantene positive egenskaper som å være «målrettet», «disiplinert», «initiativrik», «opplagt», «ha selvtilit», «kompetitiv», «positiv», «ambisiøs», «målrettet», «effektiv», «energisk», «sprudlende» og «humørfull». Informantene har imidlertid vanskeligere for å sette ord på sine synspunkter på dem som *ikke* trener. Flere av informantene vegrer seg for å felle dommer over andres inaktivitet. Som professor og syklist Henrik uttrykker det: «treningen er jo sånn sett å regne som en privatsak, da». Slike utsagn er gjennomgående: informantene gir typisk uttrykk for at «det må folk gjøre som de vil med».

Til tross for denne tilbakeholdenhet med å snakke negativt om andre mennesker, kommer det likevel på andre tidspunkter i intervjuene til syne flere negative karakteristikk av folk som ikke trener, om enn uttrykt noe forsiktig. Konsernsjef og langrennsløper Jonas ordlegger seg slik: «Nei, de går jo glipp av å være i form, sant, det er jo fantastisk å være i form. De går jo glipp av mange fine opplevelser». Professor og løper Kristian går noe lenger og kobler det å ikke trene til å «bare gi blaffen, sant, man kan jo bare visne hen etter hvert som årene går». På lignende vis mener også direktør og golfspiller Fredrik at de som ikke trener ikke «orker for mye styr», og derfor har en tendens til «å slenge seg på sofaen». Dette står ifølge Fredrik i kontrast til de som trener, som har større kapasitet til å «planlegge aktiviteter, gjøre ting». Gjennomgående beskrivelser av inaktive mennesker innbefatter karakteristikk som «likegyldige», «bitre», «trege», «tiltaksløse» og «manglende arbeidsetikk».

Andre framtrædende vurderingskriterier i datamaterialet er knyttet til differensiering av ulike aktiviteter og treningsformer, ikke minst knyttet til nivået av intensitet på disse aktivitetene. Dataene illustrerer at ulike aktiviteter og sportsgrener forstås og verdsettes på forskjellige måter. Selv om alle informantene tilfredsstiller det nevnte ACSM-kriteriet, trener informantene fra den økonomiske fraksjonen jevnt over hyppigere og har lengre økter enn informantene fra kulturfraksjonen. Det de karakteriserer som «normal trening», rommer også langt mer enn hos den kulturelle fraksjonen. Særlig trekkes maratonløping, triatlon og lange skiturer fram som positive treningsformer:

Og så har jeg vært med på sånn langdistanseløping i helgene. [...] En løper i sump i tre timer. [...] To mil på tre timer. [...] I pratetempo. [...] Men du blir god i hodet, klar i hodet. [...] Veldig deilig tur. Og som egentlig kan gjennomføres av de fleste som er i sånn okei form, men veldig mange tror det er ekstremt da.

Direktør og triatlonutøver Bjørnar utviser her et refleksivt forhold til at utenforstående kan oppfatte slike aktiviteter som «ekstreme», men han framhever like fullt at treningen han driver med kan gjennomføres av «de fleste». En slik form for normalisering av ens egen trening

er svært utbredt blant informantene i den økonomiske fraksjonen, og andres treningsvaner blir ofte vurdert opp mot hva som var ansett som «normalt» i ens egen krets. Selv om Bjørnar anser triatlon som en «følkeidrett», er han imidlertid opptatt av hvordan hans egne treningsvaner oppfattes av dem rundt ham. Han forteller at de på jobben har en sykle-til-jobb-konkurranse som går ut på å registrere antall kilometer via en treningsapplikasjon som er knyttet til sosiale medier. Da det gikk opp for ham at han hadde registrert dobbelt så mange kilometer som sine underordnede, fant han det best å begynne å moderere registreringen:

Og det ser litt sånn der ut, «okei, hva er det han prøver å si», hvordan virker det for de ansatte? Og det har jeg diskutert litt med kona mi. [...] Så da kan det ende med at jeg lar være å legge inn ting da,² fordi det blir for dumt hvis jeg skal ... [...] Så jeg må jo på en måte hele tiden balansere mellom å være et forbilde på trening og ikke være sånn der at det blir litt for *overkill* og ekstremt opplegg.

Her er det tydelig at treningen også har et symbolsk aspekt, i den forstand at en former narrativet om seg selv med tanke på hvordan man framstår i andres øyne. I så måte illustrerer dette en form for refleksiv inntrykksstyring (Goffman 1959), der forskjeller strategisk underspilles for å unngå negative reaksjoner hos de ansatte. Like fullt vant Bjørnar denne konkurransen (noe han åpenbart var stolt av), men vel å merke med en mindre (og dermed mer akseptabel) margin enn det som *egentlig* var tilfellet.

Blant informantene fra den kulturelle fraksjonen råder det mer ambivalens i synet på egen trening. Racketspiller og kulturleder Stig omtaler motivasjonen for å trene som å få «litt yin og litt yang». Musiker og yogautøver William forteller at han og hans likesinnede i musikermiljøet han er en del av, gjerne trener for å «kompensere for den livsstilen [vi] egentlig lever». Professoren Henrik har tidligere drevet aktivt med sykling, og trener fortsatt flere ganger i uken. Likevel er ikke dette noe han utelukkende er stolt av, og problematiserer treningen og kostholdsopplegget han følger i lys av politisk-moralske standarder:

Det dreier seg utelukkende om en form for veldig avansert overkonsum. Man trener for å kunne opprettholde et veldig høyt konsum av høyverdige matvarer, da. [...] Så vår treningskultur er jo sånn sett, i det perspektivet, litt perverst. Altså, at vi trener for å kunne spise opp stadig mer av verdens samlede ressurser.

Dette sitatet vitner om at handling og tankene og følelsene knyttet til handling ikke nødvendigvis er to sider av samme sak. Flere av informantene i den kulturelle fraksjonen reflekterte på eget initiativ over det de anser som «overdrevet», «problematisk» eller «ekstrem» trening. Eksempelvis omtaler professoren Kristian triatlon som «ekstremt», og er kritisk til trening som er «veldig langvarig» og med «hyppig belastning»: «Jeg ser rett og slett ikke på det som et mål. Jeg tror ikke jeg blir en sunnere eller lykkeligere person av å holde på i fem timer enn å holde på i tre kvarter». Der trening som triatlon, maratonløping og skirenn er ansett som udelte positivt i den økonomiske fraksjonen, tar den kulturelle fraksjonen i større grad avstand fra slike aktiviteter. Og de som driver slike aktiviteter, ser ikke ut til å ha den samme selvidentiteten knyttet til disse aktivitetene som informantene fra den økonomiske fraksjonen har.

2. Informanten refererer til treningsapplikasjon hvor en kan registrere antall kilometer en har syklet.

KONKURRANSER OG SPORTSUTSTYR

Ifølge Slagstad (2017) foreligger det en spenning mellom to kroppskulturer i Norge, en spenning som har historiske røtter. På den ene siden eksisterer det en nytteorientert idrettskultur med samfunnsbyggende helseoppdragelse som overordnet idé, og på den andre siden en kommersialisert, prestasjons- og konkurranseorientert sportskultur som ikke har noe mål ut over seg selv. Vi ser også spor av denne spenningen mellom de to overklassefraksjonene: der kulturinformantene rapporterer å trene og opprettholde en viss kroppsvekt og -fasong av helsemessige årsaker, er økonomiinformantene mer opptatt av resultater i sportskonkurranser og å opprettholde det vi kan kalle en idrettsfunksjonell kropp.

Alle informantene i denne studien viser til den økende populariteten ved å delta i sportskonkurranser og å «ha startnummer på brystet». Informantene fra de to overklassefraksjonene ser imidlertid ut til å oppleve dette fenomenet forskjellig. Informantene fra den økonomiske fraksjonen er særlig interessert i konkurranser innen løping, langrenn og triatlon. De beskriver sine respektive konkurranser som «artig», «fantastisk», en måte å «bryte noen grenser på» og noe som gir «gode følelser». Direktør og langdistanseløper Erik forteller for eksempel entusiastisk om opplevelsen av å delta i maratonkonkurranser:

Selve maratonløpingen syns jeg er ganske artig, sant. [...] Sånn som å løpe New York-maraton, så er det masse folk langs veien og masse band underveis, og det er liksom en ganske stor *happening*. [...] Og så er det selvfølgelig greit å ha et mål å trene mot òg.

Informantene fra den kulturelle fraksjonen opplever derimot ikke slike konkurranser som utelukkende positivt. Selv om flere av dem deltar i konkurranser, vil de likevel ikke beskrive sin deltakelse som «så veldig konkurransepreget», og understreker typisk at «resultatene ikke er viktige». Flere av informantene fra den kulturelle fraksjonen beskriver konkurransene de selv deltar i som «folkelige». I forbindelse med det populære motbakkeløpet Stoltzekleiven opp som arrangeres i Bergen hvert år, påpeker professor og løper Kristian at kollegaene ikke har noen konkurranse seg imellom: «Det er sporty at du stiller opp, men ikke noe sånn at man gjør noe nummer ut av hvem som fikk best tid». Enkelte informanter tar også eksplisitt avstand fra deltakelse i utholdenhetskonkurranser, siden de oppfattes som «ekstreme». Kulturleder og kampsportutøver Gaute er spesielt negativ til Birkebeinerløpet, et halvmaratonløp i krevende terreng som arrangeres hvert år i Lillehammer. Ifølge Gaute har deltakelsen her med forfengelighet å gjøre: «Det er blitt meget populært, og det er nesten en slags medalje som de bærer på seg, at de har løpt Birkebeineren». Kulturleder og racketspiller Stig uttrykker tydelig aversjon mot det han anser som usunn konkurransementalitet og selvhevdelse. Interessant nok assosierer han slike negative trekk med «næringslivsfolk»:

Jeg kjenner relativt godt til den såkalte Birken-syken.³ Og det hysteriet har vi ikke i kulturbransjen. [...] Vi går ikke til det ekstreme, [...] som betyr å kjøpe sykkel til 150 000 kroner eller altså, det hippest utstyret. [...] Jeg tror mange av dem kjører ganske hardt. Noen kjører *coke* i nesa for å holde koken, andre kjører for mye trening. [...] Jeg kan ikke felle noen moralske dommer, for vi har alle våre ting vi holder

3. Informanten refererer her til Birkebeinerrittet, et årlig terrengsykkelritt som går mellom Rena og Lillehammer (86 km).

på med, men jeg tror nok det har gått litt over styr. [...] Hvis man har så mye penger at man kan dra til med en sykkel man bruker tre ganger i året og koster 150 000. Dem om det, liksom. Men hvis man da strekker det til at man strekker sine fysiske muligheter, så vitner det om mangel på intelligens. Altså, har man barn, familie, og man er så ego at man rett og slett bare tar sin død av noe som viser seg å være relativt ubetydelig, så *be my guest*.

Om informantene har moralske skrupler med å felle dommer overfor folk som ikke trener, ser negative karakteristikk av enkelte «ekstreme» aktiviteter, og ikke minst måter å delta i slike aktiviteter på, ut til å sitte langt løsere. Som vi ser av sitatet over er det også et økonomisk aspekt knyttet til den moralske avstandstakingen: selvhevdelse gjennom dyrt og prangende sportsutstyr ser ut til å falle i spesiell ugunst blant informantene i den kulturelle fraksjonen.

Blant informantene fra den økonomiske fraksjonen forholder det seg motsatt: de tillegger visser typer utstyr, merker og klær en tydelig positiv valør. Direktør og triatlonutøver Bjørnar forteller for eksempel at han ønsker å framstå som «nytenkende» og «en som følger med i tiden» og at han derfor er «opptatt av *gadgets*», slik som treningsklokker og annet utstyr. Konsernsjef Jonas deltar ofte i langrennskonkurranser, og understreker at for å oppnå ønsket resultat i slike løp har en «ikke sjans hvis dine ski er dårligere enn de andre sine». Derfor har han via kontakter til langrennslandslaget fått skaffet til veie spesialutstyr som ikke er å oppdrive på det åpne markedet:

Det er jo enorm forskjell på gode skipar og dårlige skipar. Så dem kjøper vi jo da med eksperthjelp. Altså, vi har noen bekjente som fikser det via og så via, så vi kjøper ikke i butikkene lenger. [...] Du må jo ha rett spenst, sant, og rett ... Det er jo vitenskap, det.

Men selv om flere av informantene som rapporterer om et høyt personlig forbruk har sterke formeninger om hva som er «kvalitetsutstyr» (og hva som ikke er det), er det likevel ikke slik at andres bruk av slikt utstyr nødvendigvis oppfattes som positivt. Flere av informantene understreker at bruk av utstyr må «stå i stil til prestasjonsnivå», og de er opptatt av at det skal være en «balanse» mellom de to. Løper og advokat Andreas opplever at det er noen som bruker «uforholdsmessig mye penger og krefter» på å prøve «gjennom utstyret å bli bittelite granne bedre enn det de egentlig er». Det «gode utstyret» bør ifølge Andreas være reservert for «de gode». Derfor er det «flaut» dersom en har godt utstyr, men kun er «moderat god». Direktør, skientusiast og løper Erik er enig:

Erik: Jeg husker en gang, [...] det var en som kom med sånn tights, å la Bjørn Dæhlie-tights, og med tynne langrennsski. Og så var han ganske tykk, og så var han ganske dårlig. [Ler] Så jeg husker at det gjorde veldig inntrykk. Så det skal liksom være match. Å gå med flotte, fancy klær og ikke være noe flink, det er ganske flaut. Det gjelder å balansere, sant.

Intervjuer: Hva er det som er flaut?

Erik: Nei, da er tanken at du framstår ... Du tror du er bedre enn du er, sant, hvis du går med tights og alt mulig, hvis du bare skal gå rolig bortover. Det tror jeg faktisk er det flaueste av alt, hvis du kjøper sånt superbra utstyr, og så er du ikke noe spesielt flink. Så det er ikke et mål å ha best mulig utstyr, for det skal matche. Hvis ikke du er ordentlig flink, så er det flaut.

Den motsatte kombinasjonen – «imponerende prestasjoner med dårlig utstyr» – vekker derimot begeistring og aktelse hos økonomiinformantene. Direktør og triatlonutøver Bjør-

nar forteller om en historie fra det årlige sykkelrittet Bergen–Voss, der en slik «rett» form for ubalanse mellom utstyr og prestasjon gjorde inntrykk på ham:

Det var for bare to år siden tror jeg, at det var en som syklet Bergen–Voss og hang med de fem beste av dem alle, med omtrent en sånn sykkel med kurv foran, sant. Men han var jo da ekstremt god til å sykle, og hadde på seg sånn der tullede sykkelklær. [...] Og det syns jeg er ganske gøy da, når noen gjør det bra med dårlig utstyr.

Slike «Espen Askeladd»-narrativer ser ut til å fenge informantene fra den økonomiske fraksjonen spesielt. Det er attråverdig å gjøre det godt «mot alle odds». Motsatt at det er flaut «å tro du er noe» ved å bruke godt utstyr, når du egentlig ikke er god nok for å «matche utstyret». Den samme logikken gjelder for hvordan flere av informantene opplever andres selvpresentasjon i dagliglivet: flere er inne på at de mistenker folk som er i «dårlig form» for å *overdrive* sin egen trening, for dermed å framstå i et bedre lys. Motsatt mistenkes folk som er i «god form» for strategisk å *underdrive* egen trening overfor andre, for så å kunne imponere i konkurranser.

Dette peker på et interessant aspekt med tanke på oppfattelsen av sosiale hierarkier: blant økonomiinformantene er det ikke *hierarkiet i seg selv* som anses som problematisk (noe som er tilfellet for flere av kulturinformantene). Det problematiske er snarere å utgi seg som noe man ikke er, altså at man er *uærlig*, og at man så å si ikke følger de gjeldende «spillereglene» for rangeringen i hierarkiet. Selv om det ser ut til å eksistere et tydelig *utstyrshierarki*, så er det ikke så enkelt som at man kan stige i det *sosiale* hierarkiet simpelt hen ved å anskaffe seg det ettertraktede utstyret. Et sentralt moment ser også ut til å være å besitte en sosial fingerspissfølelse som gjør en i stand til å vite når en er i posisjon til å kunne erverve og ta i bruk ulike symboler på høy status. Eller uttrykt med Bourdieus (1984) kapitalmetafor: det ser ut til å kreves en viss mengde kroppsliggjort kulturell kapital – forstått som en praktisk «teft» for å forstå sosiale distinksjonsprosesser – for å vite når og hvordan man skal investere den økonomiske kapitalen i kostbare produkter. Om en trår feil i dette distinksjonsspillet, vegrer ikke informantene seg for å felle dommer: deres misbilligelse er klar og tydelig når slike feiltrinn omtales.

TRENING, JOBB OG ARBEIDSMARKED

Jevnt over forstår informantene trening som positivt i sammenheng med jobb. Ved hjelp av Sayers (2005:106–111) begrepspar kan vi skille mellom to typer gevinster eller verdier som framheves av informantene. Den personlige *bruksverdien* er knyttet til de personlige fordelene som «god form» kan gi: «økt overskudd», «bedre humør» og «større arbeidskapasitet». Samtlige informanter sier at de opplever en slik gevinst og at stillingen de har, nærmest fordrer fysisk aktivitet. Følgende sitat fra direktør og golfspiller Fredrik er betegnende:

Men hvis jeg ikke hadde vært i den formen jeg er i, så tror jeg ikke at jeg hadde klart å ha denne jobben i ti år som jeg har hatt nå. [...] Fordi at det er et maratonløp. [...] Og når du har kjørt det noen år, så kjenner du på at hvis ikke du har fysikk så hadde du gått i veggen.

Liknende fortellinger finnes også blant kulturinformantene: Stig, kulturleder og racketspiller, mener at fellestreningen på jobb har et «svært viktig» sosialt aspekt ved seg, siden det

er med på å skape et godt arbeidsmiljø. Professor og løper Kristian mener også at det kan komme godt med å være «sporty» i jobbsammenheng.

Det er også en annen form for gevinst fysisk aktivitet og god form kan gi: det Sayer kaller *bytteverdi*. Visse aktiviteter eller attributter fungerer i så måte som et gode som kan byttes mot andre goder på et «marked». Aktivitetene har dermed en symbolsk funksjon som strekker seg ut over det rent personlige forholdet til selve aktivitetene. Gevinsten som høstes kan være rent symbolsk, for eksempel anerkjennelse og aktelse blant kollegaer, eller den kan videre materialisere seg i mer håndfaste fordeler, slik som ansettelse og forfremmelser.

Begge deler ser ut til å være mest framtrædende i den økonomiske fraksjonen. På arbeidsplassen til direktør og løper Erik, er sportsprestasjoner av betydning for den interne fordelingen av anerkjennelse:

Det regnes egentlig som klart positivt. Jeg jobber jo i finans, og der er det jo mest fokus på skiløpene, og man kommenterer de. Så da er det liksom vanlig at de, ikke alle, men de som er aktive, de titter jo alltid på tidene til de andre.

På arbeidsplassen til Erik jobbes det mye med relasjonsbygging, og han mener da at sportslige prestasjoner er av stor betydning for dette arbeidet: «Hvis du [...] er god i idrett, god i viktig idrett, som langrenn, så kan det gjøre at folk ser litt mer positivt på deg. Så kan det være lettere for å drive relasjonsbygging». Slik forstår han det å drive med «viktig idrett» som en egenskap som er overførbart til jobbsammenheng. Andreas, advokat og løper, ser også på god fysisk form som en form for ressurs. Motsatt gis tegn på dårlig fysisk form – som for eksempel overvekt – en negativ valør:

Det er klart, i et yrke hvor du på en måte er selger, da [...] så har det noe å si at du [...] ser kompetitiv ut da. Altså, at du ikke ... Hvis du er overvektig da, for eksempel, da ... Underbevisstheten vil i hvert fall blant noen kunne tilsi at «han der har ikke helt kontroll på livet sitt», eller ... Indirekte så gir det jo en viss sånn fordel å være i god fysisk form.

Mens økonomiinformantene anser det å være «godt trent» som en positiv egenskap som kan komme en til gode i jobbsammenheng, uttrykker ingen av informantene fra den kulturelle fraksjonen at trening har noen verdi ut over den direkte personlige gevinsten. På deres arbeidsplasser får treningen langt mindre oppmerksomhet, både som samtaleemne og som identitetsmarkør. Gaute, kulturleder og kampsportutøver, forteller at det ikke blir snakket om trening på jobb i det hele tatt. Diskusjonene i lunsjen handler om kulturlivet, og trening oppleves mer som en «personlig greie». Selv om han mener å merke en viss forandring, føler professor og syklist Henrik at det ennå ikke er «helt stuereint» å vise seg med sykkelutstyr i dagene på utdanningsinstitusjonen der han jobber:

Intervjuer: Vil du si at det er anerkjent å drive med fysisk aktivitet blant kollegaene dine?

Henrik: I dag så er det det. For noen år siden så mener jeg å tenke at det var mer tabubelagt å stå frem i et slags humanistisk forskningsmiljø som en frisksporter. [...] Nei, rett og slett fordi den intellektuelle aktør er en intellektuell aktør, og ikke en fysisk aktør. [...] Men jeg må jo innrømme at de gangene når [...] jeg må trippe rundt her i veldig trange sykkelklær og sykkel sko som lager lyd i korridoren, så er det ikke som om jeg strutter eller føler meg spesielt stolt av å gå rundt i trikoten, sant. Da kan jeg kjenne på en svak følelse av at noen av kollegene ser på det som litt underlig. [...] Jeg har en vag følelse

av at det enda ikke er helt stuereint, da. [...] Så den overveiende følelsen er ikke stolthet, i alle fall. [...] Kanskje snarere tvert imot.

Vi ser med andre ord at det er tydelige forskjeller mellom informantene: Det er kun økonomiinformantene som rapporterer om et opplevd fellesskap knyttet til trening i jobbsammenheng. For kulturinformantene ser trening ut til i langt større grad å være «privat». Som Henrik uttaler det: «Det er definitivt ingen fornemmelse av at det er noe 'oss som trener' kontra 'de andre som ikke trener'». ⁴

Dette skillet mellom fraksjonene gjør seg også gjeldende når det dreier seg om ansettelsesprosesser. Samtlige informanter har vært involvert i ansettelser av andre, og flere anser trening og det å være i «god fysisk form» som en «bra kvalitet» hos en jobbsøker. Men der kulturinformantene anser fysisk aktivitet og trening som en «positiv», men «ikke utslagsgivende» egenskap, ser dette ut til å bli vektlagt i langt større grad på arbeidsplassene til økonomiinformantene. Direktør og golfspiller Fredrik mener at han gjennom å skaffe informasjon om helse og fysisk form, er bedre rustet til å vurdere jobbsøkere langs en «tillitsdimensjon»:

Det teller positivt at man er i fysisk aktivitet. Og det teller åpenbart negativt hvis man for eksempel røyker eller ikke passer på kroppen sin i den forstand at man ser på en måte at folk er litt likegyldige på sånne ting. [...] Og røyking spør jeg faktisk om. Jeg vet ikke om jeg har lov, men jeg spør om det. [...] Jeg spør hva de driver med på fritiden. Og jeg spør om de er opptatt av idrett, og om de trener. [...] Det har jeg alltid gjort. [...] Vi har jo mange her som jobber i en salgssituasjon, vi har mange som jobber ut mot andre mennesker. [...] Og da mener jeg at du må kunne fremstå med tillit. Så det er på en måte en tillitsdimensjon i det, tenker jeg. [...] Hvis ikke du tar vare på deg selv, hvilken tillit inngir du da hos andre?

På liknende vis anser direktør og triatlonutøver Bjørnar fysisk aktivitet som en styrke ved en søkers CV:

For å nå mål, for gruppens del eller din egen del, så tror jeg at det kan være veldig sånn fornuftig ved å ha idrettsbakgrunn. Men når det gjelder trening i seg selv, så vil det alltid være positivt for meg. Om det står det på CVen at «jeg er glad i å gå turer på fjellet og topturer» og sånne ting, så er det positivt. Om det står at «jeg driver med triatlon», så tror jeg kanskje jeg hadde vært enda mer positiv, for det driver jeg med selv.

Trening ser med andre ord ut til å ha en konkret bytteverdi, siden de som sitter og vurderer søkere assosierer trening med positive egenskaper som anses som relevante og verdifulle for jobben som skal gjøres. Disse informantene forstår trening som et tegn på flere grunnleggende egenskaper, slik som å være «målrettet», «energisk» og «initiativrik». Motsatt har mangel på fysisk aktivitet (eller tegn på dette, slik som overvekt eller røyking) negativ valør, og blir forbundet med noe «lite tillitvekkende» og «likegyldighet». Slik sett inngår fysisk aktivitet i en symbolsk økonomi som kan medføre fordeler for fysisk aktive jobbsøkere – og ulemper for dem som ikke er det.

4. Til tross for at informantene fra kulturoverklassen er opptatt av trening og fysiske aktiviteter, kommer det fram tydelige forskjeller mellom overklassefraksjonene når det gjelder måter å forstå disse på. Dette står delvis i kontrast til Hjelseth (2011) bekymring for «intelligentsiaens» inkorporering av friskusidealer.

Informantene fra den kulturelle fraksjonen anser derimot ikke trening for å ha noen særlig betydning i ansettelsesprosesser. De er tydelige på at det er det faglige arbeidet, og ikke fysisk aktivitet og trening, som burde være et tema i en ansettelsesprosess. Professor og løper Kristian sier at «jeg tenker at det er positivt å trene, men det bør ikke være negativt å ikke trene. [...] Og det ville det fort bli om det først blir et tema, da ville man komme dårligere ut hvis man først gjorde det til et tema». Et mulig unntak her er kulturleder og racketspiller Stig, som meddeler at han assosierer personer som ikke trener med å ha mindre «arbeidsetikk, arbeidsmoral og disiplin», men som likevel bedyrer at dette ikke har vært «utslagsgivende» i ansettelsesprosesser han har tatt del i.

AVSLUTTENDE DISKUSJON

Denne analysen har synliggjort hvordan informantene fra både den økonomiske og kulturelle overklassen feller tydelige dommer over andres fysiske aktivitet – eller mangel på sådan. Vi har også sett tydelige forskjeller mellom de to overklassefraksjonene: De opplever fenomener forskjellig, de verdsetter produkter på ulikt vis, de baserer seg på ulike kriterier når de vurderer andre, og de har andre ideer om hva som fører til (eller bør føre til) anerkjennelse og aversjon. Selv om utvalget er lite, avtegner det seg like fullt et mønster i data-materialet: informantene fra de to overklassefraksjonene er forskjellige når de fortolker, vurderer og klassifiserer seg selv og andre. For informantene i den kulturelle fraksjonen, har trening primært en bruksverdi og i liten grad en bytteverdi. Deres forhold til fysisk aktivitet preges av det Slagstad (2017) kaller en nytteorientert idrettskultur, med helse og velvære som overordnet idé. Økonomiinformantene ser på den andre siden ut til å være langt mer preget av at fysisk aktivitet har en sentral bytteverdi, ikke minst på arbeidsplassene deres. I så måte minner deres forhold til fysisk aktivitet om det Slagstad kaller en konkurranseorientert sportskultur, der idrettsprestasjoner får en verdi i seg selv. Denne verdien, kan vi legge til, ser ut til å være konverterbar til bytteverdier på arbeidsmarkedet.

Således illustrerer analysen hvordan visse fysiske aktiviteter og helsetilstander kan resultere i ulike fordeler og goder (og motsatt: ulemper og byrder). Med andre ord tyder analysen vår på at klassede livsstiler og den klassede kroppen ikke bare er biprodukter av ulike kulturelle og økonomiske klassebetingelser som preger folks liv. Snarere tyder funnene på at visse fysiske aktiviteter, kroppslige attributter og helsetilstander også i seg selv kan være ulikhetsskapende, i den forstand at de har bytteverdier av ulik valør som i sin tur kan påvirke konkrete utfall i ansettelsesprosesser i næringslivet. I så måte illustrerer også analysen vår en sammenheng mellom symbolske og *sosiale* grenser, altså objektiverte former for sosial ulikhet som er manifestert i ulik tilgang til ressurser, privilegier og muligheter. Å kartlegge denne sammenhengen har blitt framhevet av Lamont & Molnar (2002) som en av de store utfordringene til denne type forskning.

Våre funn stemmer godt overens med Riveras (2012) forskning på ansettelsesprosesser i USA, hvor hun finner at arbeidsgivere baserer seg på såkalt *cultural matching* når de ansetter. Dette innebærer at arbeidsgivere ønsker ansatte som ikke bare er kompetente til den faktiske jobben som skal gjøres, men som også ligner dem selv med tanke på fritidsinteresser, kulturell smak og selvpresentasjon. Slik bidrar vår studie med å vise hvordan kvalitative intervjuer – gjennom å fokusere på subjektive klassifiseringer slik disse kommer

til uttrykk i dagliglivet utenfor intervjusituasjonen – kan belyse hvordan livsstilforskjeller har reelle konsekvenser for produksjon, reproduksjon og legitimering av sosiale ulikheter.

Videre illustrerer analysen viktigheten av å undersøke mulige manifestasjoner av den horisontale kapitalsammensetningsdimensjonen i Bourdieus klassemodell. Selv om livsstilforskjeller objektivt sett kan være størst langs den primære kapitalvolum-aksen – altså mellom høyere og lavere klasser – kan ofte den subjektive avsmaken for andres livsstil oppleves som sterkere internt i klassene, altså mellom klassefraksjoner med ulike kapitalprofiler. Ifølge Bourdieu (1984:60) er ofte livsstilsvalg tatt i opposisjon til grupper som har nærhet i det sosiale rommet, siden distinksjonsspillet og klassifikasjonskampene mellom dem er mest direkte og umiddelbar. «Sosial identitet ligger i forskjeller, og forskjeller fremmes mot det som er nærmest og som representerer den største trusselen», fastslår Bourdieu (1984:479, vår oversettelse), som en gjenklang av Freuds (1966) postulat om «de små forskjellers narsissisme».

Våre funn samsvarer også med flere norske Bourdieu-inspirerte studier som har vist hvordan livsstilforskjeller utspiller seg langs kapitalsammensetningsdimensjonen internt i de øvre klassene (Flemmen, Jarness & Rosenlund 2017; Gripsrud, Hovden & Moe 2011; Jarness 2017; Rosenlund 2009). Selv om det er grunn til å tro at om og hvordan denne dimensjonen manifesterer seg i livsstilforskjeller og oppfatninger av slike vil variere i tid og rom, illustrerer vår analyse at det i det minste er på sin plass å undersøke mulige klassifikasjonskamper og distinksjonspill internt i klassene. Dette har vært en påfallende mangelfullt i både den norske og den internasjonale forskningen.

Slik illustreres samtidig fruktbarheten av Lamonts (1992) metodologi for å kartlegge hvordan sosiale aktører konstruerer symbolske grenser mellom «oss» og «dem». Ifølge Lamont gir slike pronomenfigurasjoner viktige indikasjoner på sosiale hierarkier og dannelse av grupper og symbolske fellesskap. Videre anser hun «oss»- og «dem»-konstruksjoner som to simultane prosesser: inklusjon og eksklusjon (Lamont 1992:9–12). Likevel har den empiriske forskningen i uforholdsmessig stor grad vært fokusert på sistnevnte – altså kategoriseringer, vurderinger og dommer av «de andres» livsstil og livsførsel. Vår studie bidrar i så måte til å illustrere viktigheten av også å utforske hva som inkluderes i sosiale konstruksjoner av «oss». Våre erfaringer fra både disse intervjuene og tilsvarende intervjuer fra tidligere forskningsprosjekter, er at informanter gjennomgående har lettere for å sette ord på hva som kjennetegner «oss» enn hva som kjennetegner «dem», siden sistnevnte ofte innebærer en ubehagelig erkjennelse av at man er «dømmende» eller «snobbete». Dette kommer tydelig fram i selvrefleksive fraser, slik som «det var en stygg ting å si» og «jeg skal ikke felle noen moralske dommer, men ...».

Dette poenget er ekstra viktig i en relativt egalitær kontekst som den norske, der en rekke studier har vist at det oppfattes som moralsk uforsvarlig å snakke nedsettende om andre mennesker. Enkelte har blitt ledet til å tro at en slik vegring mot å felle dommer også indikerer et tilsvarende fravær av symbolske grenser mellom samfunnsgrupper (se spesielt Skarpenes 2007). Vår studie tyder på at et utelukkende fokus på spørsmålet om hvorvidt folk er eksplisitt dømmende overfor «de andre», er en reduksjonistisk tilnærmingssåte som ikke evner å belyse den andre siden av simultanprosessen som produserer og reproducerer symbolske grenser. Selv om også våre informanter er noe tilbakeholdne med å uttrykke dommer over andres livsførsel (spesielt mot dem som anses som «inaktive»,

«overvektige» og «i dårlig form»), tyder uansett «oss»-konstruksjonene på en sterk selv-identitet som et symbolsk fellesskap. Og som Bottero (2005) har poengtert gjennom sitt begrep om differensiell assosiasjon: man har en klar tendens til å flokke seg rundt folk som likner en selv. Gruppedannelse er med andre ord ikke avhengig av eksplisitt uttrykt aversjon mot andre, selv om slik aversjon selvfølgelig kan være med på å forsterke gruppefølelsen og de symbolske grensene.

Dette poenget står også sentralt i Gullestads (1992) analyser av det hun anser som en typisk norsk omgangsform i dagliglivet: Nordmenn preges av det som omtales som «egalitær individualisme», der sosiale aktører fokuserer på det som er likt og/eller unngår dem som oppleves som «for forskjellige» fra en selv. Dette blir da en form for «forestilt likhet». Slik nedspilling av sosial ulikhet kan bidra til en tilsløring av opplevde sosiale skillelinjer, samtidig som de reelle ulikhetene kan være store. Om enn uintendert, er konsekvensen av «oss»-konstruksjoner med andre ord at de som oppleves som for forskjellige fra en selv og ens likesinnede, faller utenfor fellesskapet. Funnene våre samsvarer således med funn fra flere andre norske studier av symbolske grenser (M. Hansen 2012; Jarness 2017; Ljunggren 2017), mens de står i skarp kontrast til argumenter som hevder at likhetsidealer demper symbolske grenser mellom samfunnsgrupper i Norge (Skarpenes 2007).

Vi anser det som sannsynlig at denne diskrepansen kan skyldes metodiske forskjeller knyttet til intervjusituasjonen. Ved generelle spørsmål om deres synspunkter på andre menneskers aktiviteter, vegret våre informanter seg gjennomgående for å dømme andre. Mer konkrete spørsmål – gjerne oppfølgingsspørsmål basert på noe informantene selv hadde ytret i forkant – resulterte imidlertid ofte i mer dømmende uttalelser. Vi vil således framheve viktigheten av ulike typer spørsmålsformuleringer, siden disse ser ut til å utløse ulike typer informasjon om informantenes holdninger og meninger. Vekslingen mellom abstrakte og konkrete spørsmålsformuleringer rettet inn mot å kartlegge både «oss»- og «dem»-konstruksjoner, er etter vårt skjønn en fruktbar strategi for å belyse spenninger mellom symbolske grenser og likhetsidealer. Å forstå denne spenningen er noe både denne og tidligere studier har vist er avgjørende for å forstå hvordan symbolske og sosiale grenser kan produseres, reproduseres og legitimeres i et samfunn der likhetsidealer ser ut til å stå sterkt.

OM ARTIKKELEN

Forfatterne vil takke Johs. Hjellbrekke, Olav Korsnes, Maren Toft, Jørn Ljunggren, TjS-redaksjonen og to anonyme konsulenter for deres konstruktive innspill til tidligere versjoner av artikkelen.

REFERANSER

- Andersen, G. & Mangset, M. (2012). Er forestillingen om det egalitære Norge resultatet av en målefeil? Om falske og ekte motsetninger mellom sosiologiske analyser av klasse og kultur. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 53(2), 157–188.
- Bottero, W. (2005). *Stratification: Social Division and Inequality*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.

- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7, 14–25.
- Breivik, G. & Rafoss, K. (2017). *Fysisk aktivitet: Omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Chan, T. W. & Goldthorpe, J. H. (2010). Social status and cultural consumption. I T. W. Chan (red.), *Social Status and Cultural Consumption* (s. 1–27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cockerham, W. C. (2007). *Social Causes of Health and Disease*. Cambridge: Polity.
- Elstad, J. I. (2016). Norsk helse. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn*, bind 3 (s. 114–135). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Erickson, B. (1996). Culture, class and connections. *American Journal of Sociology*, 102(1), 217–251.
- Flemmen, M., Jarness, V. & Rosenlund, L. (2017). Social space and cultural class divisions: Forms of capital and contemporary lifestyle differentiation. *British Journal of Sociology*. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12295>
- Flemmen, M., Toft, M., Andersen, P. L., Hansen, M. N. & Ljunggren, J. (2017). Forms of capital and modes of closure in upper class reproduction. *Sociology*. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038517706325>
- Freud, S. (1966). *Ubehaget i kulturen*. Oslo: Cappelen.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, New York: Doubleday.
- Goldthorpe, J. H. & Marshall, G. (1992). The promising future of class analysis: A response to recent critiques. *Sociology*, 26(3), 381–400. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038592026003002>
- Gripsrud, J., Hovden, J. F. & Moe, H. (2011). Changing relations: Class, education and cultural capital. *Poetics*, 39(6), 507–529. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2011.09.007>
- Gullestad, M. (1992). *The Art of Social Relations: Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hansen, M. (2012). *Grønne grenser: En sosiologisk analyse av sosiale grensedragninger blant miljøvernengasjerte nordmenn*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hansen, M. N., Andersen, P. L., Flemmen, M. & Ljunggren, J. (2014). Klasser og eliter. I O. Korsnes, Hansen, M. N. & Hjellbrekke, J. (red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 25–38), Oslo: Universitetsforlaget.
- Haskell, W. L., Lee, I.-M., Pate, R. R., Powell, K. E., Blair, S. N., Franklin, B. A., Macera, C. A., Heath, G. W., Thompson, P. D. & Bauman, A. (2007). Physical activity and public health: Updated recommendation for adults from the American College of Sports Medicine and the American Heart Association. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 39(8), 1423–1434. DOI: <https://doi.org/10.1249/mss.0b013e3180616b27>
- Hjellbrekke, J., Jarness, V. & Korsnes, O. (2015). Cultural distinctions in an 'egalitarian' society. I P. Coulangeon & J. Duval (red.), *Routledge Companion to Bourdieu's Distinction* (s. 187–206). London: Routledge.
- Hjelseth, A. (2011) Trening, knefall og forfall. Om intelligentsiaens kroppslige disiplinering. *Samtiden*, 120(2), 4–17.
- Jarness, V. (2013). *Class, Status, Closure: The Petropolis and Cultural Life*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Jarness, V. (2017). Cultural vs economic capital: Symbolic boundaries within the middle class. *Sociology*, 51(2), 357–373. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038515596909>
- Jarness, V. & Friedman, S. (2017). 'I'm not a snob, but ...': Class boundaries and the downplaying of difference. *Poetics*, 61, 14–25. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2016.11.001>
- Jonvik, M. (2015). *Folk om forskjellar mellom folk: Oppfatningar av kulturelle praksisar og sosiale hierarki, og deira sosiale tydingar*. Stavanger: Universitetet i Stavanger.
- Jonvik, M. (2017) Diskusjonar om *Distinksjonen*, og distinksjonar i diskusjonen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(2), s. 210–223. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2017-02-04>
- Kay, J. & Laberge, S. (2002). The new corporate habitus in adventure racing. *International Review for the Sociology of Sport*, 37(1), 17–36. DOI: <https://doi.org/10.1177/1012690202037001002>

- Lamont, M. (1992). *Money, Morals, and Manners: The Culture of the French and American Upper-Middle Class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lamont, M. & Molnar, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28, 167–195. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>
- Ljunggren, J. (2017). Elitist egalitarianism: Negotiating identity in the Norwegian cultural elite. *Sociology*, 51(3), 559–574. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038515590755>
- Mangset, M. (2009). *The Discipline of Historians: A Comparative Study of Historians' Constructions of the Discipline of History in English, French and Norwegian Universities*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Mangset, P. & Hylland, O. M. (2017). *Kulturpolitikk: Organisering, legitimering og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- OECD. (2015). *Inequality and Income*. Hentet fra: <http://www.oecd.org/social/inequality.htm>
- Reay, D. (2011). A new social class paradigm: Bridging individual and collective, cultural and economic in class theory. I G. Crawford, E. Green, K. O'Reilly, & C. Yuill (red.), *Key Articles in British Sociology: BSA 60th Anniversary Special Collection* (s. 1–4). London: Sage.
- Rivera, L. A. (2012). Hiring as cultural matching: The case of elite professional service firms. *American Sociological Review*, 77(6), 999–1022. DOI: <https://doi.org/10.1177/0003122412463213>
- Rosenlund, L. (2009). *Exploring the City With Bourdieu: Applying Pierre Bourdieu's Theories and Methods to Study the Community*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Savage, M. (2003). Review essay: A new class paradigm? *British Journal of Sociology of Education*, 24(4), 535–541. DOI: <https://doi.org/10.1080/01425690301920>
- Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sejersted, F. (1993). Den norske Sonderweg. I F. Sejersted (red.), *Demokratisk kapitalisme* (s. 169–208). Oslo: Universitetsforlaget.
- Skarpenes, O. (2007). Den «legitime kulturens» moralske forankring. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48(4), 531–558.
- Skarpenes, O. & Sakslind, R. (2008). Kulturforskning og empirisk analyse. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(2), 265–273.
- Skarpenes, O. & Sakslind, R. (2010). Education and egalitarianism: The culture of the Norwegian middle class. *The Sociological Review*, 58(2), 219–243. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.2010.01901.x>
- Skogen, K., Stefansen, K., Krange, O. & Strandbu, Å. (2008). En pussig utlegning av middelklassens selvforståelse. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(2), 259–264.
- Slagstad, R. (2017). Kroppen som sportens akilleshæl. *Tidsskrift for Den Norske legeforening*, 137(1), 6. DOI: <https://doi.org/10.4045/tidsskr.16.1054>
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P. L., Seippel, Ø. & Dalen, H. B. (2017). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(02), 132–151. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-02-03>
- Sølvberg, L. M. B. (2017). *Den klassede kroppen: Smak og avsmak i den norske overklassen*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Vaage, O. F. (2015). *Fritidsaktiviteter 1997–2014: Barn og voksnes idrettsaktiviteter, friluftsliv og kulturaktiviteter. Resultater fra Levekårsundersøkelsene*. Oslo: SSB.
- Vandebroek, D. (2017). *Distinctions in the Flesh: Social Class and the Embodiment of Inequality*. London: Routledge.
- Wright, E. O. (1997). *Class Counts*. Cambridge: Cambridge University Press.